

ՅԱՐԻ ՅԱՐԻ

ՅԱՐԻ ՅԱՐԻ

Գեր. Տրգատ Դ. Վ. Պալեան "նոր կնիք մին ալ, կը հրատարակէ Հաւ. Ա. ի վերջին համարին մէջ (1899 Մայիս, էջ 150)", եւ "այս նոր կնիքն ընդհանրապէս համար ալ" ինծի կը մաղթէ "ի սրտէ յաջողութիւն":

Անկեղծ շնորհակալութիւններս յայտնելէն ետքը Գեր. Վաղեմի բարեկամս, որ արեւելեան հին ազգաց պատմութեան վերաբերեալ այլեւայլ հետաքննական նիւթեր կը մատակարարէ գիտնոց Հաւ. Վ. ի պատուական էջերուն միջոցաւ՝ չեմ վարանիր յայտարարելու թէ՛ այս վերջին "նախակիրկեան-հաթեան նշանագրով նոր կնիքը, կեղծ է, եւ թէ վրայի նշանագրերն — ինչպէս իրական գիտել առած էր Վեր. Հ. Վ. Մեղ. (Հաւ. անդ, էջ 150)" — "զուտ յուսական, են:

Սերոյս վրայի տառերը ճշդիւ կարգացած եւ մեղմ է արդէն Հ. Վ. Մեղ. պայման է թեո՞ս — "Աստուած, ուրեմն ինծի կը մայ երկու ժողով աւելցնել միայն, կնիքն կեղծ ըլլալուն ի հաստատութիւն:

Վեր. Հ. Վ. Մեղ. "այս շատ պարզ չընենք գուցէ նաեւ հնախօսական յարգ շունկ-

շող, կնիքն համար կը կասկածի թէ՛ "գիտամբ շինուած, ըլլայ. արդ ես կը հաստատեմ Հ. Վ. Մեղ. ին այս շահերաներու մէջ տանուած իստեբեր, սա հիման

վրայ թէ՛ հնազգական տեսակետով կնիքս վրայի տառերն "հնաձեւ, չեն, այլ շոք ծանօտիչ կը պատկանին: Զանազան դարերու մէջ գրուած յուսական արձանագրութեանց վերիվերոյ բաղդատութեամբ մը կրնանք իսկոյն նշմարել թէ՛ կնիքս վրայ գրուած շահեր կը պակսի անոնց մէջ, եւ կը գրուի (x) կամ (+) եւ Թ, Ե տառին տեղ Յ, ապա Ե եւ Ե, Օ՝ ամէն տեղ միաձեւ է գրելթէ, իսկ Ծ ձեւի փոխարէն՝ Հ, Տ, նաեւ Ը:

Նաեւ կարգի կրօնուր Աման եպիսկոպոս Գուլեա եղբայրը (frère Anthoine de Gouvea) որ այդ ժամանակ Սպանիայի Փիլիպպոս Բ. Թագաւորի իշխան ուղարկուել էր գետնային Չափարարի մաս, Գուլեայի գեղեցիկ տպուած է Բուէնոս, 1646թ:

Հետեւաբար "նախակիրկեան-հաթեան նշանագրով, կարծուած յուսական այս նոր կնիքը, նորագոյն ժամանակի գործ է եւ կնիքն Գ. Յ. ՅԱՐԻ ՅԱՐԻ

Պարիս, 17 Մայիս 1899.

ՅԱՐԻ ՅԱՐԻ

ՆՈՐ ՀՐԵՏԱՐԱՐԱԹԻՒՆԸ

57. ԱՍՐՊԵՏ. Խալիքաթ. պատմական նշանագրութիւն: Նոր նախկին, Ծա. Ս. եւ Ե. Աւագաները. 1899. էջ. 99. Գին՝ 20 կոպ.
58. ԱՍՐՊԵՏ. Բերայի Ստաբլը. Վէպ Թորոյայի կնանցք. Նոր նախկին, Ծա. Ս. եւ Ե. Աւագաները. 1899. Գին՝ 25 կոպ.
59. ՄԱՍԹԸՆՈՒ ՌԻՒՆԱՅԵՑԻՈՆ Ժամանակագրութիւն: Բ. Տպագրութիւն. Վարդապատ, տպ. Նշմ. 1898, 80 էջ Է + 448. Գինն է՝ 1 րպ. 20 Կ.
60. ՇԷՐՄԻՐ, շաւիղ, Թարգմանիչ Գարեգին Բ. Բարազան. Վիեննա, տպ. Մեղ. 1899: 80 էջ ԻԳ+183: Գինն է՝ 3 ր. 250:
61. ՄՈՒՆԻՐ. Կեղծ աշխատանք. Թարգ. Մելիք Բ. Պալեան. Թաւ. Բագու, տպարան Արթ. 1898. Գին՝ 40 կոպ.
62. ՎԷՐՄԻՐ. ՉՈՒՐԱՐԱՐ, Սոցիալիզմի եւ սոցիալական շարժումի ծագումը. Թարգմանութիւն գերմ. քննագրից, Տր. Տպ. Նալ Ուսումնոցը: Ժնեւ 1898: 80 էջ 113: Գինն է՝ 1 3 ր.

57. Մայիս. Խալիքաթ. պատմական նշանագրութիւն: Նոր նախկին, Ծա. Ս. եւ Ե. Աւագաները. 1899. էջ. 99. Գին՝ 20 կոպ.

58. Մայիս. Բերայի Ստաբլը. Վէպ Թորոյայի կնանցք. Նոր նախկին, Ծա. Ս. եւ Ե. Աւագաները. 1899. Գին՝ 25 կոպ.

քանի քանի Առաքելներ Տիրաններու, Լէվէններու եւ Միսաղաբներու մեռօք փնայած, եւ աւելորդ ընտանիքներ, քայքայած են: Վէպիս ընթերցումն ընտանիս կը յանձնարարենք. եւ հեղինակին գրէն կը պատենք դեռ նման շատ մը գործեր:

Հ. Պ. Ղ.

59. «Մարկեոսի Ռոմանիայի Ժամանակագրութիւն», Պատմիչէտի Ռոմանիայի Ժամանակագրութիւնն, որ շատեց ծանօթ էր բանասիրաց եւ նաեւ 1858թի զաղկերէնի ալ թարգմանուած էր Գիւլիերիէ Հայդիսին ձեռք, (մասնախօսականք տես «Յուլյակ», էջ 1112 եւ «Մասնախօս», էջ 410—3) անտիպ մնացած էր մինչեւ 1869, որ տարին լոյս տեսաւ Հայերէն ընդգրկին Երուսաղէմ (8) էջք 547): Ճիշդ երեսուն տարի ետք լոյս էր տեսնէ երկրորդ անգամ. անոր համար ալ «Բ. Տպագրութիւն», համարուած է, թէ եւ այս անգամ լոյս կը տեսնէ Վաղարշապատու մամլէն, Բնական էր սպասել որ երկրորդ հրատարակութիւնն շատ մասամբ զերազանցէ առաջինը, աւելի լաւ ընագիր մը գնելով ընթերցողին առջեւ ձեռագրաց ընթերցումներուն գոնէ կարեւորներն ալ նշանակելով: Այսպէս Թու եղած էր գոնէնք հրատարակութիւնն, զոր ինչպէս յառաջարկեն (էջ 1) իրմանովը՝ հոգեպաշտ են Մարկէ Վաղ. Մէլիք-Վաղման եւ Ներսէս արք. Տէր-Միքայիլեան, ձեռագրաց «Համառութեան Սփար» խմբի յանձնարարի ուսանողներին օգնութեան գինովով:

Առաջին կամ Երուսաղէմայ տպագրութեան համար երկու օրինակ գործածուած էին, մին (թիւ 1107) թղթեայ բոլորգիր՝ անթուական, միւսը (թիւ 1051) թղթեայ նոսրագիր, նոյնպէս անթուական իբր թիւ գրէնք. նոսրագիր երբորք կիսատ եւ սխալալատ օրինակ մ'ալ տպագրութեան ժամանակ հասած էր: Այլ ժամ երկրորդ տպագրութիւնը լոյս էր տեսնէ համառութեան մէջ կողմանէ Երուսաղէման տպագրին՝ միւս կողմանէ՝ Իշխանի վեց ձեռագիրներուն: Ինչպէս յառաջարկեն իրմանովը՝ հրատարակութեան իբրեւ հիմն առնուած է Իշխանի թիւ 1693 ձեռագիրը՝ բոլորած Յակոբ երրորդն մը ՌձԼԸ (== 1689) թիւին, թղթեայ ու նոսրագիր: «Հարաւարութեան շափ շինք է գործ գրուած անփոփոխ գաղճի սարս ընագիրը: Համառութեան են միւս ձեռագիրներն, եւ կարեւոր տարբերութիւնները ընագրին տակը նշանակուած»: Այս ձեռագիրներն են՝ Թ. 244 (Ո) Ժողովածուն՝ սկիզբը Կիրակոսի Գանձակեցւոյ պատմութեամբ, գրուած Յովհաննասի մը Ռձ (1651) թիւին Չափաբէ գրէն, թղթեայ նոսրագիր. — Թ. 1694 (Բ) նոյնպէս թղթեայ ու նոսրագիր, Աւետիք անուն գրէն զաղապարուած ՌձԲ (== 1653) թուականին. — Թ. 246 (Գ) բոլորովին նոր գրուած թիւն մը՝ բուն շղագիր ընդօրինակութիւն հին օրինակէ մը, ընդօրինակուած է Պոլսոյ Ս. Սահակեան վարժարանի տապիւրն Ռուբեն Պաղտատեան, օրինակը՝ Սահմանիւ Ս. Զրեմյանի պատմ եկեղեցւոյ ձեռագիրը. — Թ. 638 (Դ) թղթեայ նոսրագիր Ժողովածոյ մըն է, որ ունիւմա Սուրբ Սուրբ Սուրբ Սուրբ պատմութիւնը, գրուած Կաթայեցի Խաչիկէն «Մասնաւայ երկրի Ընդարձակէ քաղաքը ՌձԳ (== 1647)

թուականին. — վերջապէս Թ. 639 (Ե) նոյնպէս թղթեայ նոսրագիր Ժողովածոյ մըն է, գրին ու ժամանակին անմանօթ: Տպագրութեան մէջ ձեռագրաց տարբերութիւնը կ'որոշուին յիշեալ Ա—Ե համառութեամբ:

Հետաքրքրական է այն պարագան որ բացի Թ. 1693 ձեռագրէն որուն վրայէն եղած է առաջ գրութիւնը, բոլոր միւս ձեռագիրները՝ ի բաց առեալ միայն նաեւ Թ. 639՝ թեքագրութեան են: Դարձեալ բազմաթիւ ուրիշ ձեռագիրներ ալ կան յիշեալներն (Թ. 1706, 1717, 1749, 1756 եւ 134). որոնք նոյնպէս ունին ժամանակագրութեան այլեւայլ մասեր, «բայց երկրորդական արժէք ունենալով ի նկատի չեն առնուած համեմատութեան համար»: — Թեքագրատար են նաեւ մեր Մասնաւայ գրարին կրկին օրինակները, երկուքն ալ նոր գրութիւնք. (տես «Յուլյակ», Թիւ 243, 246):

Հարեանցի համեմատութիւն մ'ալ առաջին կամ Երուսաղէմեան եւ երկրորդ կամ Վաղարշապատու հրատարակութեանը՝ կը ցուցնէ որ վերջինն շատ աւելի լաւ ընագիր մը մեր առջեւ կը դնէ եւ «բազմաթիւ փոքր յաւելումներով եւ սղակ ընթերցումներով», երկու տեղ ալ բաւական մեծ համեմատներ հոս առաջին անգամ լոյս կը տեսնեն, որոնք կը դառնին Երուսաղէմ տպագրութեան մէջ: Առաջին տեղն երկրորդ համեմատ մըն է՝ ՆԸ եւ ՆԸԼ տարեաց ժամանակագրութիւնը, Սենքերիմայ Երմորենոյ իւր երկրին Սերաստիոյ հետ փոխանակին եւ Վաղի ինչնակալի միւս գործերին, ժողովածք մ'ալ Յովհ. Վորսեան տեղեւան (էջ 48—54): Երկրորդ տեղը՝ իբր երկու էջ՝ Էժմ տարւոյ դիտարի երեւման նկարագրութիւնն է. (էջ 192—4): Այս նոր մտաւոր շատ ձեռագրաց մէջ ալ չկան, որոնց չափն են ոչ թերի բոլոր նշանակած է. միայն Բ եւ Գ ձեռագիրը նշանակած են՝ եւ զատ տարի տեղ թողուցած:

Բուն պատմութեան ճակատը սո խորագիրը կոյ՝ «Պատմութիւն արարեալ Մարկէտի Ռոմանիայի վրայ Ժողովածոյ Մատթէոսի թղթագրութեան եւ այլոց բազմաց, ի ԴԾ (== 951) թուականին սկսեալ մինչ ի ՌԺՍ (== 1162) թիւն աւարտեալ», Սահային այս տարեաց Մատթ. Ռոմանիայի չէ, ինչպէս արդէն հանրածանօթ էր Ռոմանիայի հայոցը նկարագրութիւնը մինչեւ Էժմ տարին (== 1101) արդէն աւարտելու կը ձեռնարկէ՝ երկրորդ յիշատակարան մը կցելով (էջ 277—282), ի միջի այլոց թէ «եւ Մատթէոս... զամբաղումն քաղաքի բնութեամբ կացի եւ արարեալ մտօք ի քաղաքը Միւլաքեայ յիւստի յիւստի զարեայ զարեայ մինչեւ ցայս վայր», եւն: Բայց կը յաւելուի «եւ զամբաղութեանց դեռ եւ առաջի կոյ ի գրէ հաւաքել»: Աստի յիշատակարանին վերջը կը կցէ նոյն մասն ալ եւ հայոցներին Էժմ (== 1036) թուականը յանկարծ, ինչը համար, առանց եւ անխաբի մը: Յայտնաբեր վերահաս մահը կիսատ թողուցած է գործը. (աւարտ էջ 369): Սակայն ժամանակաւ գրութիւնն նոյն օրով շարունակուած է, եւ ինչպէս արդէն վերջ խորագրին նշանակուած՝ հայոցներն է ճշգրի ՌԺՍ (== 1162) տարին, սկսելով եւ աւարտելով առանց ոչ յառաւի սկզբնաւորութեան եւ

Հեանի: Առաջինը չի կրնա հաւելի վերը յիշուած պատճառով: Բայց նաեւ երկրորդը բոլորովին գոհ է ըստ զինքը. (տես էջ 144.) Երկրայ թարգմանութիւնն աւարտած էր 1895ին, բայց սխառ շատ աւելի յառաջ, երբ թարգմանիչը համեմատելով Արծուհեյը հրատարակութիւնը բնագործին հետ այնչափ տարբեր գտած էր որ անվերջապէս որոշած երկրորդ անգամ թարգմանելը զայն: Եւ այսպէս թարգմանութիւնն պատարտած էր «մի քանի տարիներ յառաջ», բայց անկարելի եղած էր զայն հրատարակել արեւելք: Այս ամէն պարագայից կր պարզէ «Մի քանի խօսք, յառաջանալով (էջ 144-145), որուն կը յաշնորդէ բուն թարգմանութիւնը. (էջ 1 — 183.) Սկիզբը բոլորած է Հէքսթերի յաշնոյ պատկերը:

Թարգմանութիւնն՝ ինչպէս բոլոր՝ արեւմտեան լեզուաւ է, եւ թարգմանիչն աշխատած է մտքուր գրական աշխարհայար մը գրելով, ջանաւ լով մէկ կողմանէ «գիրքն եւ սահուն ընծայել» և զբերն ընթերցումը, միւս կողմանէ «մասնաւոր ուշադրութիւն» ըստ կարելոյն բնագործին հետեւելու, բայց ոչ ամբողջ, այլ «Հէքսթերին հայտնաբերել, ջանալով» «հզղեակին միտքը պահելով հանդերձ», Թէ այսպիսի ձեռնարկ մը գիրքին բան չէ՝ անսթեղ է, եւ բնական է որ թերութիւններ չպակսին: Գոնէ լեզուի մասին նոր թարգմանութիւնն անհամեմատ վեր է իջ միայն Արծուհեյը, այլ նոյն իսկ Մասէհեանի թարգմանութիւնն, թէեւ բնական է որ՝ յիշուող ըլլալով բարբառն ու՝ տարբեր կրնայ ըլլալ ճաշակները: Ղեւթ է միայն համեմատել այս երկուքն եւ տեսնել թէ ինչ մեծ տարբերութիւն կայ երկուքին մէջ, երկուքն ալ անգիրքներն ընդարձակ ըլլալով հանդերձ: Լեզուի անհարթութիւններ շատ աւելի կը տեսնուին Մասէհեանի քով: Բան նոր թարգմանիչի: Լեզուականութեան համար ահա քանի մ'օրինակ միայն առաջին էջերէն: Մասէհեան կը գրէ՝ (էջ 11.) «Դառա՛ ցուրտ է» (անգղիաբանութիւն՝ bitter cold, նոր՝ «սառսիկ, եւն») — էջ 12 «Դանիոյ նախաբան» (նորը՝ «Հպատակներ», անգլ. liegemen առատաւուններ.) — էջ 12. Բեռնաբարգ. «Ինչ է, վահ՛. Հօրացիոն է այս», Հօրացիո. «Կըս է կորչը. (բառական՝ A piece of him. նորը՝ «Անոր նման բուն մը») — էջ 13. «Երբ այն իսկ տեսցը, որ հինգ բեռնաւոր գտիւր արեւմտ-տէ» (նորը՝ «Երբ նոյն հինգ գիրկայաց տաղը» որ բեռնաւոր արեւմտաւոր կը յառաւանայ») — էջ 15 «այս Գեմեո՛ ծովն (բառական՝ at this dead hour) անցել է մեր մտայն ուշա՛յայն տայլով» (with martial stalk, նորը՝ «այս գերերդանական լուսութեան ժամանկ, մարտական դիպածմէ՛ քայլով մը Գեմեոնոր՝ ըրովն անցաւ» (բերլին՝ «պահականոց» բառը բնագիրը կը պահականը), եւն եւն: Բառական է այսպիսի ալ, ցուրցիւնն այն մեծ զանազանութիւնն որ կայ երկուքներն մէջ, որ աւելի մեծցած է անով ալ որ Մասէհեան բնագործին ճշգիւ հետեւելով հանգիստ՝ շտափական գրուածք մը առաւ ուղած է, մինչեւ նոր թարգմանն արձակ եւ բնագործին հաւատարմիմ ըլլալու ջանալով ալ՝ ուղած է «հայտնաբերել», եւ այսպէս իրաւունք ունի ըսելու թէ «անինքէ չմտնելի

հայերէն երեք թարգմանութիւններ, երեքն եւս բոլորովին տարբեր իրարմ», (էջ 144.) Վախճանք որ էթէ այսպէս շարունակուի՝ նոյնչափ եւ աւելի ալ նոր թարգմանութիւններ պիտի ունենանք, տա՛նն ալ նոյնպէս «բոլորովին տարբեր իրարմ», մինչեւ նոր կործնեց գոհ ըլլալով այսպիսիով ալ՝ թարգմանաց ջանքն ըլլալու է եւրոպական գրականութեան ուրիշ բազմաթիւ գլուխ-գործոյները հայտնաբերել: Մեր ստացած ապագայութիւնն այն է որ Մասէհեանի իւր լեզուին շատ խորթութեամբ ալ՝ կորուկ ու սեղմ ո՛ճ մը կրցած է գործածել: Իսկ նորը թարգմանութիւնն լեզուաւ եւ «գիրքն ու սահուն» իրեն տրձակ՝ աւելի ճապող կ'երեւայ:

Հ. Յ. Յ.

61. Մոյիկիկ Կել՝ աշխուհէի Մոյիկիկ Les Précieuses ridicules թարգմանութիւնն է: Եթէ նկատենք Մոյիկիկի գործող թարգմանութեան գաղափարներն, պէտք ենք ըսել թէ թարգմանիչն բաական յաշնոյն է. սակայն շատ տեղեր ստիպական եւ սխալ թարգմանութիւնք կը վնասուի: Թարգմանութեան լեզուն շատ անգամ եւ բնականութենէ բոլորովին հեռի է. թարգմանիչն որ տաճկահայ է, ուղիւն է տեղ տեղ առատահայ լեզուն գործածել, սակայն յաշնոյն չէ. ըստ անուորդի այս 55 էջ փոքրաւոր գրուածքին բնութեցումը ձանձրոյթ կը պատճառէ: Տպագրական սխալներ այնչափ շատ են՝ որ չկցանք իմանալ թէ նոգնիլ, հարսնիլ, խտառանիլ, կորիւլ եւ այլ ստեղծ նման առատախաղեր թարգմանիչն են թէ անհնամ՝ տպագրութեան: Տպագրութիւն պէտք են մասնաւոր իմամ եւ ուշադրութիւն դարձնել անսխալ տեղեր, լիան զի այս սխալներն բացի ընթացիկ ընթերցման արգելք չըլլան, այն անստեղծութիւնն ալ ունին՝ որ աւագ ընդհանրալով ապիւր օրինակ կորագր կ'անցնին:

Հ. Պ. Չ.

62. Վերկիկ Զօյիարու, Մոյիկիկ Եւ օնջուլիւ շարժուր Ժմ. Գորսու: Վերագրերն արդէն կը ցուցնեն զբերն բովանդակութիւնը: Վ. Զօյիարու՝ Բրեյտայի համալսարանի Բուսնոյցապետներէն՝ ճամբ բորգութեան մ'առթիւ բանաստեղծութիւններն ըրած է ի Թիւրքի ընկերութեան այն մեծ հոտաւորին վրայ որ ներկայ գարուն եւրոպական կենդանածնաւ նշանաւոր երեւոյթներէն է, ապագային համար թերեւս ամենէն պատշաճը: Բանաստեղծութեանց մէջ ուսուցչական աշխատանք է «մի սեղմ», ինքն գծուած եւ ամբողջական համահայեցանք, մ'արձակել նոյն հոտաւորին վրայ՝ գծելով անոր պատմութիւնն ալ սկզբանէ մինչեւ մեր օրերը: Բնավով ութ են բանաստեղծութիւնքն, զորոնք ընդարձակելով է ի Թիւրքի ալ տեղ տեղ փոփոխելով՝ ամփոփած է զբերուիկ մէջ, որ քանի որ լեզունքով թարգմանուած է: Հայ ուսանողներն ալ այս գործն «Իր տեսակին մէջ հազուադէպ մի գրուածք, զանկեմ, թարգմանած են զայն» «հզղեակին բարեհա՛լու առութեամբ», Յաւաշարանին մէջ կը յայտարարէ թարգմանիչն որ ստիպուած էր «շատ օտարաբանութիւններ, գործածել, որ՝ անհաւատալիկ լաւրիքն մըն է: Հարեւանցի հայեացք մ'ալ կը ցուցնէ որ ստուգիւ «շատ» են այս շարիքներն: այսպէս՝ միայն առաջին էջերն քաղելով՝ «մանի-

Ֆեռա, "Փորմալա", "իդեալ", "պրոլետարիատ", "բուրժուազիա", "ֆակտոր", "կապիտալ", "պրոցես", "անտիպոզ", "մաստա", "մադագալ", "աւետարան", "մանտարան", եւ անթիւ նմաններ։ Ի հարկէ թարգմանելն աշխատած ալ եւ հայացքներու "սոցիալիզմի", բայց ստանց շատն ալ՝ ինչպէս կը խոստովանէ՝ խորթ եւ հնչել մեր աշխարհ հարաք լեզուի մէջ, ինչպէս "հասարակականացում" (socialisation) "երկրորդական" (alternative), "բառապարբերութիւն" (phraseologie), "բնականոն" (normal), "գերբնականոն" (übernormal), եւ շատ ուրիշներ։ Անշուշտ այս կէտին բնական մեկնութիւնը կայ, եւ թարգմանելը մեծ մասամբ իրաւունք ունի, երբ հ'արգարացնէ իւր այս ընթացքը գրելով՝ "Մենք շանիքը գնեւ եւս գիտական տերմինաւորեալ. եղած բառերէն ալ ճշգրի չեն համապատասխանում գաղափարներէն բուն իմաստին", եւ սակայն կարծեմ շատ բան կարելի էր հայ լեզուի ոգւոյն աւելի համեմատ փոխադրել։ Գրեմք բուն պարունակութեան վրայ խօսիլ մեր ծրարէն գտնուող կը մնայ։

Հ. Յ. Յ.

ԱՅԿԱՅԻՆ ԹԻՐԹՈՐԻ ԺԱՅԿՈՒԹՈՒՆՆԵՐ

1. Տաթեւու սկիւբը։ — 2. "Հայրենիք" — նոր շաբաթօրեայ մը։ — 3. Պարսկի "Ալումը" հայ ուսանողացոյ, եւ "Համալսարան" ամսագիրը։ — 4. Նիւսէնի "Հիտտիտներու ու Հայկերոյ ընդհանրատնտեսիւնը։

1. Տ-իւտ-տ-իւնը։ Ուսուցչական կարաբաշէ՝ W. Zeitschrift f. d. Kunde des Morgenlandes 1898ի թիւ 4ին մէջ՝ որ գեա նոր հրատարակուած է Կ. Պոլսոյ Աթ-Մէյառնի մէջ արշուկուած Կոստանդին Պրոֆիթօգլէնիսի սեան վրայ խօսելով՝ որուն համար խաղվին արարացի հեղինակը կ'ըսէ թէ հոգին շարժած ժամանակը՝ սեան ծերակրուն մէջ դրուած ամէն առարկայ, այսպէս ապակի, կաղին, եւայլն կը խօսիլիս՝ կը ծանօթացնէ Եւրոպացաց մեր Տաթեւու սիւնը զոր կոնքնած է Յովհաննէս Սիւնեցի եպիսկոպոսն. իւր կառուցած Պոլսո-Պետրոսի եկեղեցւոյն առջեւն, որ զարմանալի յատկութեամբ մը՝ երբ մէկը վերէն մեղքը կ'ընկնէ, կամ թեթեւ կեղծով մը ծնէ՝ անորոշելի կը սփռ շարժի, ինչպէս Հայհաղարեան Պարգապետն, Արիի՝ եւրոպացի ճանապարհորդին եւ այլք անհարկ փորած են, եւ որուն համար Բրուսի՝ կ'ըսէ թէ Արիի չէ կրցած իրեն այս սեան մեղեմականութեան մեկնութիւնը տալ։ Ուսուցչական կարաբաշէ՝ որ այս սեան մասին հրատարակած սեղեկութիւններն ընդունած է Հ. Գ. Վ. Գալեմբերսեանէ՝ արուած ստորագրութիւններն հետեւեցնելով՝ կը կարծէ թէ այս զարմանալի սիւնը՝ ուսուցչական առաջին մը փորելի կտորներու շինուած ըլլայ, այսպէս Itacolumitid (= Gelenksquarz, յօտաւորող կտոր)։ Կը ցաւի միայն որ ցայժմ չէ ապացուցուած այս բարբէն Հայաստան կամ հիւսիսային Պարսկաստան գտնուիլը։

2. "Հայրենիք" — նոր շաբաթօրեայ մը։ Կարգաւորութիւն լրագրաց մէջ կարգացած էինք արգեն նոր "Հայրենիքի", մը ծնանիլ, երբ յանկարծ կ'ընդգրկելը նոյն լրագրի 8 եւ 4 թիւներ, առանց ստանց նախորդ 1 եւ 2 համարներն ընդունած ըլլալու, (արեւելք ծամարն կրտսում համարերու ենք)։ որոնց մէջ անշուշտ նոր "Հայրենիքի" խմբագրութիւնը պարզած եւ հրատարակած պիտի ըլլայ իւր վիճանը, ուղղութիւնն եւս։ Թէ եւ ստանց պատասխանութեան լիարեւելք այս մասին խօսել՝ սակայն մնացած թիւերուն վրայէն կ'ընկնով՝ կրնանք հետեւեցնել թէ նոյն թաղաքը հրատարակող "Տիգրիսի" ուղղութիւնն պիտի ունենայ, իւր յարգելի անուան միշտ համապատասխան։ "Հայրենիք" մեծութեամբ, գիրքով, ապագայութեամբ եւն, շատ կը նմանի "Տիգրիսի" եւ անոր պէս ալ շարափութեամբ եւ կ'արժէ օրինակն 3 սեղմը։ Յարկան բաժանորդագրութիւնն է՝ արտասահմանի համար 10 ֆրանկ, Գրիսի՝ Hayrenik Publ. Co., New York city, 628 Third Avenue.

3. Պարսկի՝ Ալումը հայ ուսանողացոյ, եւ "Համալսարան" միւսթիւնը։ Արեւելքն օրերս Պարսիսն ընդունեցանք ծանուցագիր մը, որ վերջինեւ տիրադասին ասկի կը ծանուցանէր "Համալսարան" անուն նոր ամսագիրի մը հիմնադրութիւնն, ընդ նմին եւ կը պարզէր անոր ծրագիրը։ Ըստ այսմ "Համալսարանը" պիտի խօսի գրեւոր եւ գիտական թիւերով վրայ... ուղղութիւնն պիտի օրհնէր Եւրոպայիսթներն եւ Կիւսիսթներն վրայ... նմանապէս Կիւսիսթներն, բառաբանութիւնն, Բիւրիսթներն, Եւրոպայիսթներն... պիտի գիտենայ իրենց եւ ուսուցչական փառնաբանութեան կան բաժին մը, ... մեծ ոյժ պիտի տայ գրեւորութեան, պիտի հրատարակէ պատմական, լեզուաբանական, իմաստասիրական, բանաստեղծական եւն գրուածքները։ Այս ամենն կրնանք տեսնել թէ նոր ամսագիրի իւր անուան բուն իմաստով՝ իւր ընթերցողաց ճշմարիտ համալսարան մ'ըլլալ կը խոստանայ։ Կը ցուանք եւ կը թաղանք որ յայսմ յաղթի, ինչու որ ուրիշ պարագայ մը կայ, որ "Համալսարանի" ապագայ փառացնել կը սպանալ եւ այն է՝ Պարսիսի հայ զաւղծականութեան կամ լաւ եւ ուսանողութեան մէջ վերջին ամիսներս պատահած երաշխաւորութիւնն։

Ըստ այսմ առիթ ունեցանք այլեւայլ լրագրաց մէջ Պարսիսի հայ ուսանողութեան արտունի եւ բողբող կարգաւորութեան թէ քանի մ'ազգայինք՝ յորդ հազիւ մէկ երկու ճշմարիտ ուսումնորդ կան Երբ՝ "սանձը հայ ուսանողութեանը" այլեւայլ հանդէսներ, երկկիսներ, եւ այլն կարգաւորէր են, ընդգրկմ իսկ ուսանողութեան մեծամասնութեան կամքը, Հայ ուսանողութիւնն իրաւունք ինդրեց որ ասանք "Հայ ուսանողութիւնն" արտունի շարափառակն եւ իրենց չվերապահեն, այլ թզուր։ Արդ այս մի եւ նոյն անձանց խօսքն է որ "Համալսարանի" նոր ամսագիրութիւնն պիտի հրատարակէ, որոնք գեւ հայ ուսանողութիւնն կարծեց պարսկական ըլլալ զգուցանել ընդհանրութիւնն այս լրագրէն որուն համար ալ բողբողագիր մը զրկած է հայ լրագրաց, զոր մնից ալ ընդունած ենք։